

וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה. ורם לבבך ושכחת את ה' אלוהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים.”

משה מציג כאן תפיסה מהפכנית ביחס לאדם ולאומה. בני אדם נוטים לחשוב שככל שיגדלו ויצמחו בחיים, כך הם יוכלו להיות יותר הם עצמם. הרווחה תיתן להם את האפשרות להתעסק במה שהם באמת רוצים. העושר יפתח בפניהם עולמות, שבימי שגרה חסומים בפניהם. זה כמובן נכון. אבל משה מלמד כאן שגם ההפך עלול לקרות. באותה מידה שההצלחה מעצימה את האדם היא מסוגלת לעוור אותו. האדם עלול בעקבותיה לשים את עצמו במרכז, לתלות את כל ההצלחות בו עצמו בלבד, ולחיות בעולם אגוצנטרי, ללא הכרת הטוב, וממילא גם ללא הכרה נכונה של האני.

אכן, דברים רבים בחיינו אנו משיגים בכוח עצמנו. ההתמדה, הנחישות וההקרבה שלנו, מביאות אותנו להישגים מרשימים. אבל יחד עם זאת, אם נתבונן על עצמנו באופן ישר ניווכח שיש כל כך הרבה גורמי הצלחה שלא אנו אחראים להם. הכישרון, הסביבה שבה אנו חיים, השעה ההיסטורית שבה נולדנו, ההזדמנויות שניקרו בדרכנו – על כל אלה אין אנחנו אחראים. אלו נתונים שלתוכם גדלנו או שניקרו בדרכנו, והם לא פחות משמעותיים משאר הגורמים להצלחתנו.

אדם שאיננו זוכר זאת לוקה בהיבריס, "ורם לבבך". וזו הסכנה הפרושה לרגלי עם ישראל בארץ ישראל. בתקופת המדבר, עם ישראל לא יכול היה לזקוף שום דבר לזכותו. המן שירד מדי יום, מבלי שניתן היה לאגור אותו, יצר תלות גמורה בין העם לבין אלוהים. אך בארץ הכל הולך להשתנות. עם ישראל הולך לגדל בעצמו את האוכל שלו, לבנות בעצמו את הערים שיתגורר בהן, לנצח בעצמו את המלחמות שניהל. וזהו האתגר: האם גם לאחר שיקצור הצלחות יהיה עניו מספיק כדי לא לייחס את כל ההישגים רק אליו?

סכנת ההצלחה

עבודה זרה. זהו ללא ספק האיום הגדול ביותר על עם ישראל. למדנו על כך לכל אורכה של התורה – מימי אברהם ויעקב, עבור בחטא העגל, ניהול המשכן וחטא בעל פעור, וכלה בפרשת ואתחנן.

בפרשה הקודמת הזהיר משה את בני ישראל לבל ישכחו שבהר סיני הם לא ראו כל תמונה. רק "קול אתם שומעים ותמונה אינכם רואים זולתי קול". על כן יש להישמר מעשיית פסלים או אפילו "תמונת כל סמל". בהמשך לכך, הזהיר משה את בני ישראל לבל יתחננו עם עמי הארץ, פן "יסיר את בנך מאחרי ועבדו אלוהים אחרים". וכך, לאורך כל הפרשה, ריחף בדבריו של משה אותו איום קמאי על עם ישראל - האל הזר, האמונה הזרה, העבודה הזרה והעמים הזרים.

לאור כל זאת, מרתק לראות את המפנה שחל בפרשת עקב בעניין הזה. בחלק הזה של נאומו, ממשיך משה להזהיר מפני העבודה הזרה, אך לדבריו מתווסף איום אחר על עולמו של עם ישראל, והוא מגיע מכיוון מפתיע. הפעם האיום איננו חיצוני לעם ישראל – אמונה זרה או עם זר. מסתבר שמה שעלול לגרום לישראל לשכוח את אלוהים, הוא לא אחר מאשר עם ישראל עצמו:

"פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת. ובקרך וצאנך ירביון וכסף

זוכים להגיע לאן שהגענו.

זו החשיבות של ההכרה באלוהים בארץ ישראל. האמונה באלוהים לא נועדה לייתר את ההישגים שלנו. היא לא מכחישה את כוחנו או את הצלחותינו הרבות. האמונה באלוהים נועדה להציב את הישגינו בפרופורציות הנכונות כדי שהם לא יאיימו עלינו, כדי שאנו לא נחריב את עצמו.

לכן חשוב לזכור את אלוהים גם ואולי בעיקר בשעות השמחה. לא רק "בגיא צלמוות" אנו זקוקים לאלוהים. אמונה ודת אינן שייכות רק לאנשים קשי יום, החיים או הנקלעים למצוקה, כפי שרבות קורה היום. אמונה ודת שייכים גם למצליחים, לאלו שנהנים מרווחה ומביטחון כלכליים. האמונה באה להציל אותנו מעצמנו. לדאוג לכך שלא נתעוור מהצלחותינו. זו הערובה לכך שנצליח לשמר אותן ולא נאבדן.

סכנה זו, הידועה כיום כ"סכנת ההצלחה" (The Danger of Success), איננה פחותה מכל איום חיצוני עלינו, והיא מופיעה בכל תחום מחיינו – למן הכלכלה והמסחר ועד הביטחון והפוליטיקה. חברות גדולות, שעמדו בראש התעשייה העולמית, איבדו את מעמדן ואף התרסקו רק מפני שחשו שאין מי שיכול להתמודד איתן. צבאות הובסו במערכות מפני שהיו עיוורים להתעצמות האויב. מנהיגים איבדו את תפקידם ומעמדם רק מפני שסונוורו מן הכוח הרב שהיה אצור בידיהם. אצל כולם, האיום הגדול ביותר לא היה האויב החיצוני אלא הפנימי. אנו האויבים הגדולים של עצמנו.

המענה לסכנה הזו הוא הכרת הטוב. זוהי משמעותה של מצוות ברכת המזון המובאת בפרשה:

"ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך".

את ברכת המזון איננו מברכים כשאנו רעבים. בשעת רעב או כל מצוקה אחרת, ההזדקקות לאלוהים ברורה. אנו מצויים אז במצב תלותי מובהק. האתגר צומח כשאנו שבעים, מלאים בעצמנו. דווקא בשעה זו, מצווה משה לזכור את אלוהים ולצרף אותו לתחושת המלאות שלנו. לא להתרכז רק בעצמנו אלא להכיר לו טובה.

וכאן עלינו לשים לב לעובדה מעניינת. על פי התורה, ברכת המזון איננה על הלחם עצמו, כי אם על הארץ. את הלחם אלוהים לא נתן לנו. אנו אלו שזרעו וקצרו וטחו ולשו ואפו. הלחם לפיכך הוא תוצר אנושי, לא אלוהי, ויש לזקוף אך ורק לנו. הברכה חלה על הארץ – כלומר, על כל התנאים הסביבתיים שאפשרו לנו לייצר את הלחם ולהצליח להביאו לידי קיום. על הגורמים הללו אנו מודים לאלוהים. אלו החלקים שאינם תלויים בנו, ובלעדיהם לא היינו